

Старогръцка литература

2020/2021

Лекция II

Легенди за преобладаващата поезия

Част I

Първенството на Омир

В старогръцката литература няма по-стари запазени произведения от поемите на Омир.

Това не означава, че сред съществуващите текстове на старогръцки език няма такива, които да са възникнали преди втората половина на VIII в. пр. Хр., когато е прието да се датира авторът на „Илиада“ и „Одисея“.

Някои части от текста на Стария завет (Библията), който бил преведен от еврейски на гръцки през III в. пр. Хр. в Египет по времето на Птолемей II Филадельф, несъмнено възхождат към по-отдавнашно време. Но те не се смятат за произведения на старогръцката литература (словесност). Причината е, че първоначално са били написани на друг език и са възникнали в друга културна област, различна от тази на древните (антични) гърци.

По подобен начин текстовете на Писанието и изобщо богослужебните книги, преведени на български още през IX в. сл. Хр. от равноапостолните Константин-Кирил и Методий, не принадлежат към българската, а към раннохристиянската и византийска (източноримска) литература, която се е развивала преди всичко на гръцки език.

Въпреки това в съзнанието на древните гърци е съществувало убеждението, че Омир не е най-ранният поет, а преди него е имало и други, които, дори да са имали друг език, все пак са създавали поезия, която е повлияла на по-сетнешните гръцки автори. Не трябва да се забравя, че когато гърците казвали „poiesis“, те нямали предвид само текста, но и музиката; значи, когато говорили за „ранни поети“, имали предвид също и „музикантите“.

Поезия и музика в Омировите поеми

Самият Омир дава основание за такива предположения.

Най-напред, в неговите поеми се срещат образи на „аеди“ – певци, които изпълняват епически произведения в хекзаметър под съпровод на лира. И ако Омир, както и древните предполагали, е живял много след Троянската война, това ще значи, че той е вярвал в съществуването на такива поети далеч (поне 400 години) преди него.

В „Одисея“ това е итакийския певец Фемий, който пее в Одисеевия дворец по нареждане на кандидатите за ръката на Пенелопа (Од., I); и слепият Демодок, когото Одисей слуша на празненствата, организирани от неговите домакини – феаките (Од., VIII). Около техните образи още през античността има немалко коментари. В Омировата биография на Псевдо-Херодот примерно се допуска, че в образа на Фемий Омир представя втория съпруг на майка си, който го бил осиновил („Животът на Омир“, ...). Някои (авторът на приписвания на Плутарх трактат „За музиката“ - ...) пък

са на мнение, че Фемий и Демодок са имена на действително живели поети; друг въпрос е дали са били съвременници на Троянската война или на самия Омир.

В „Илиада“ Омир на две места споменава имена на поети, които не са действащи лица като Фемий и Демодок, но явно са били известни на неговите слушатели. Това са тракът Тамирис (Ил. II) и Лин, който е споменат като създадетел на една често изпълнявана песен („хубава Линова песен“, Ил. XVIII).

Дори главният герой на поемата Ахил в един момент е представен като музикално образован човек, който умее да пее и свири на лира (Ил. IX)

Както се вижда, Омир не гледа на себе си като на „пръв по време“; напротив, той дава достатъчно свидетелства, че по негово време музикалното изкуство и съчиняването на поезия вече са били познати и достатъчно добре развити.

Орфей – пръв сред легендарните поети

Когато става дума за преобладаваща поезия, най-често споменаваното име е това на Орфей. В античната литература има огромен брой свидетелства за легендата за него, която накратко се състои в следното:

Орфей бил трак, син на тракийския благородник Еагър и на музата Калиопа. Той имал изключителна дарба за поезия: разказва се, че когато пеел, животните се събирали да го слушат, а звуците на лирата му задвижвали дървета и скали.

Той бил ученик на египетските жреци и пренесъл култа към Озирис сред гърците, като преименувал Озирис на Дионис, а Изида – на Деметра. От неговото общество водят началото си повечето гръцки мистериални култове; той е разпространил вярата, че душата е безсмъртна, може да преминава от тяло в тяло, и в отвъдното подлежи на съд за делата си приживе.

Орфей бил женен за Евридика, но щастливия им съпружески живот бил помрачен. Веднъж, по време на разходка, Евридика била ухапана от отровна змия и починала. Орфей решил да слезе в подземния свят и да убеди Хадес и Персефона да върнат жена му. Очаровани от скръбта и думите му, те се съгласили, но само при условие, че докато се изкачат на земята той ще върви напред, без да се обръща да я погледне. Но Орфей не успял да изпълни условието, и Евридика се върнала обратно при мъртвите.

Поетът бил убит от тракийки, обзети от Дионисово безумие (вакханки). Те разкъсали тялото му и хвърлили главата в Хеброс. Докато плавала по реката, тя продължавала да пее. След като водите я изхвърлили в Егейско море, тя доплавала до Метимна на Лесбос и там била намерена и запазена от местните жители.

Може би затова Лесбос е станал родина на някои от най-прочутите гръцки поети и философи.

Античните автори за Орфей

По този повод следва да се каже, че най-ранното известно споменаване на Орфей в гръцката литература принадлежи на именно на един лесбоски поет - Алкей (...).

Сред класическите автори, които съобщават нещо за легендата около него, както и за обществото на „орфиците“, са още Есхил („Агамемнон“), Аристофан („Жаби“), Еврипид („Иполит“ и др.), Платон („Държавата“), Аристотел („За душата“), Теофраст („Характери“).

През III в. пр. Хр. Аполоний Родоски го прави действащо лице в поемата си „Аргонавтите“. По-нататък споменаванията са много, но най-обширни сведения се откриват у Диодор Сицилийски („Историческа библиотека“), Вергилий („Георгики“), Овидий („Метаморфози“), Аполодор („Митологическа библиотека“), Павзаний („Описание на Гърция“), Конон (...).

Образи на други преобладаващи поети

Може да се каже, че легендата за Орфей е станала образец, по който се изграждали митологичните биографии на други подобни персонажи. Сред тях е споменатият Тамирис, който бил ослепен и лишен от поетическата си дарба, защото дръзнал да предизвика на музикално състезание самите Музи. Също Лин, за който се разказва, че бил учител по музика на Херакъл; и бил убит от този свой крайно буен и избухлив ученик.

И още:

Амфион, който също като Орфей можел да движи с музиката си неодушевени предмети; и така построил крепостните стени на град Тива.

Малоазиецът Марсий, който предизвикал на състезание Аполон, но загубил и бил убит от бога.

Ликиецът Олен, който, съгласно свидетелството на Херодот, съчинил химните, които се изпълнявали на празниците в чест на Аполон на остров Делос.

Фемоня, която била жрица и прорицателка в Делфи, и на която философът и историк на литературата Прокъл (ок. 410-480 сл. Хр.) приписва създаването на хекзаметъра.

За всички тези поети в течение на цялата античност се е предполагало, че били по-ранни от Омир, изобретявали и подобрявали музикални жанрове и инструменти, и развивали стихосложението; и че повечето от тях не са били гърци.

(следва)